

Hoş, Y. B. (2023). Bir siyasi coğrafya terimi olarak “limitrof ülke” kavramı ve küresel jeopolitiğe etkileri. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 19-34.

BİR SİYASİ COĞRAFYA TERİMİ OLARAK “LİMİTROF ÜLKE” KAVRAMI VE KÜRESEL JEOPOLİTİĞE ETKİLERİ

Yüksel Bekir HOŞ*

Öz: Limitrof ülke kavramı, tarih boyunca farklı kültürlerin ve imparatorlukların sınırlarında bulunan, genellikle stratejik ve jeopolitik önemi olan ülkeleri ifade etmiştir. Bu tür ülkeler genellikle büyük güçlerin etkisi altında kalmış, bazen bağımsızlık mücadeleleri vermiş ve ya bağımsızlıklarını koruma amacıyla dengeleri sağlama çabası içinde politika sürdürmüş olup genellikle büyük güçlerle ilişkilerinin dinamikleri, güvenlik endişeleri ve coğrafi konumları nedeniyle önem taşırlar. Sınır boyu devleti kavramı, özellikle Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği'nin dağılması akabinde Rusya çevresinde bağımsızlığını kazanan eski Sovyet ülkelerinin bu dönemden sonra, jeopolitik olarak hala Rusya'nın etki alanında kalmış olmaları veya Rusya ile karmaşık ilişkiler içinde bulunmaları sebebiyle jeopolitik biliminin dikkatini çekmiştir. Zira bu ülkeler, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra hem kendi iç dinamikleri hem de bölgesel ve küresel oyuncular-la olan ilişkileri nedeniyle jeopolitik bir odak noktası haline gelmiştir. Dünya siyasetinin dinamik yapısı özellikle de 21. yy itibarıyla "limitrof devlet" kavramı da değişen siyasi konjonktür kapsamında güncel örneklerle yeniden ele alınarak değerlendirilmelidir. Bu çalışmada, limitrof teorileri; fiziki sınır ve güç ekseninde limitrof devletler örneklemeleri; sınır jeopolitiği bağlamında limitrof devletlerin bağımsızlıklarını koruma çabaları ve limitrofu oldukları devlet ve yapılarla ilişkileri ele alınarak limitrof devlet kavramının 21. yy. ekseninde güncellenme ihtiyacı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Limitrof devlet, sınır boyu devletleri, egemenlik, jeopolitik.*

THE CONCEPT OF “LIMITROPHE STATE” AS A POLITICAL GEOGRAPHY TERM AND ITS EFFECTS ON GLOBAL GEO-POLITICS

Abstract: The concept of limitrophe states has expressed the countries located on the borders of different cultures and states throughout the history and that generally have strategic and geopolitical importance. Such countries are often necessary because of the dynamics of their relationships with major powers, their security concerns, and their geographic location. Such countries have generally been under the influence of great powers, sometimes fought for their independence or pursued policies in an effort to maintain balance in order to preserve their independence. They are generally significant due to the dynamics of their relations with great powers, security concerns and geographical locations. The concept of the border state attracted the attention of geopolitics in the sphere of the independence of the former Soviet countries, which gained independence around Russia after the collapse of the Soviet Union after the Cold War due to the continuation of their complex political relation with Russia. In consequence of, after gaining independence these countries have become a geopolitical focal point due to their internal dynamics and their relations with regional and global actors. As of the XXI century within the dynamic structure of world politics, the concept of "limited state" should be re-evaluated with current examples within the context of the changing political conjuncture. In this study, limitrophe

* Dr., Trakya Üniversitesi, yukselhos@gmail.com

 ORCID ID: 0000-0003-3136-0896

theories; examples of limitrophe states on the physical boundary and power axis; In the context of border geopolitics, the efforts of limitrophe states to protect their independence and their relations with the states and structures that they are limitrophes will be discussed and the need to update the concept of the limitrophe state in the 21st century will be revealed. In this study, it is needed to update the concept of limitrophilic states on the axis of the 21st century has been revealed by discussing limitrophilic theories, examples of limitrophilic states on the axis of physical border and power, in the context of border geopolitics, the efforts of limitrophilic states to maintain their independence and the state of which they are limitrophilic.

Keywords: *Limitrophe state, border states, sovereignty, geopolitics.*

1. Kavramın Önemi ve Araştırmanın Amacı

Sınır boyu devletleri olgusu ve tampon devletler ile limitrof devletlere dair çalışmalar Türkiye'deki Siyasi Coğrafya üzerine yapılan çalışmalarda pek az incelenmiş bir olgudur. Bu konunun bilinmesi ile birlikte özellikle çalışmanın ana inceleme ve örnekleme sahası olan Doğu Avrupa'daki mevcut Rus-Ukrayna savaşının siyasi coğrafyadaki geri boyutu daha iyi anlaşılacaktır. Çalışma, her ne kadar tarihi çok daha eski dönemlere giden terimlerden adını almış olsa da güncel jeopolitikte Rus literatüründe kullanımı yoğun olan bir kavrama yöneliktir. Bu sebepten kavramın ana literatür inceleme alanı Rus Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik literatürü olmuştur. Bu tür terimler ile çatışma alanlarının aslında güç ve güçler arası denge teorilerine dair boyutu daha iyi anlaşılacaktır. Sınır boyu devletleri olgusu, tampon devletler ve limitrof devletler gibi kavramlar, tarih boyunca çeşitli bölgelerde kendisini göstermiş olan ve 1991'de Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Rusya'nın etrafında bağımsızlığını kazanan ve kazanmaya çalışan yeni bölgelerle tekrar literatürde canlı bir hale gelmiştir. Daha çok Rusya içerisindeki araştırmacıların ikincil olarak ise Rusya'dan bir şekilde ayrılan ülkelerin yazdıkları çalışmalarda yer bulan limitrof ülkeler kavramı, Roma İmparatorluğu döneminden bu yana siyasi coğrafyada var olan ve literatürde az yer tutmuş ve araştırılmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramın bilinmesi ve dâhil olduğu meselelerde kendisine ait isimle zikredilmesi, literatüre zenginlik, konulara akışkanlık ve araştırmacılara hâkimiyet kazandıracaktır.

1.1. Kavramın Etimolojik ve Tarihi Geçmişi

Limitrof Latince "limes" ve Latinceye Yunanca'dan geçmiş "trophus" kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Başlangıçta limes kelimesi, yakın zamanda fethedilen (veya hala fethedilecek olan) bölgelere giden yolları ifade ediyordu (Geraci-Marcone, 2004, s. 199). Limes terimi, bir dizi sınır boyu kalesinin olduğu sınır bölgesiydi. Burası daha sonraları limit yani sınır kelimesine dönüşecektir. Bu sınır hattı boyunca "limitanei" adı verilen bulunmaktaydı. Bu birlikler, sınır boyunca tahkimatlar kurmalarının yanı sıra, sınır muhafızları ve gümrük polisi olarak görev yaparken, küçük çaplı baskınları önlemek gibi görevleri de bulunmaktaydı (Elton, 1996, s. 204-206). Bunlar "asker" olmalarına rağmen asker kategorisinde tutulmayan, nadiren evlerinden uzakta hizmet veren, istasyonlarının yakınında Üs bölgelerine yakın yerdeki kamu arazilerini eken, kayıkçı, fırıncı ve sepet dokumacı olarak çalışan silahlı birliklerdir. Ödemeleri döneme göre düzensizlik arz eden ve bir askere göre çok daha az ödeme almışlardır (Treadgold, 2014, s. 305-307). Bir bakıma limitanei birlikleri, günümüzde askeri bir terim olan "Cannon fodder" (top yemi) deyimine benzetilebilir. Bu terim, bir ordu veya savaşta kullanılan düşük rütbeli veya düşük değere sahip askerleri ifade eder. Genellikle savaşın ön hatlarındaki askerler için kullanılan "Cannon fodder" ifadesi, bu askerlerin sadece düşman ateşi altına girerek ölüm riskiyle karşı karşıya kaldıkları, stratejik değeri olmayan ve kolayca değiştirilebilen sınır boyu askerleri olduğunu ima eder ve sınır boyu birlikleri olan "limitanei" için benzetilebilir bir örnek terimdir. Kelimenin ikinci bileşeni olan "Trophus" kelimesi ise Latinceye Yunancadan geçmiş bir nevi fonetiği itibarı ile latinceleştirilerek alınmış bir kelimedir. Yunanca'da "trofi" destekleyici; besleyen manasındadır ve sınır birliklerini destekleme kavramına atıfta bulunur (Collins

Dictionary, 2022 ve sınır lojistiğini ifade etmektedir. Bu kavram Romalılarca sınır birliklerinin konuşlandırılacağı yerleri belirtmek için kullanılmasına rağmen sonraları bir jeopolitik kavram haline gelmiştir. Sınırların jeopolitik çalışma alanı içerisindeki konusu ise bu kavramın gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Gorelova ve Ryabtsev'e göre; Limitrof, iki veya daha fazla büyük komşu devletin eşit veya pratik olarak eşit kültürel ve politik etkisine maruz kalan, dünya coğrafi mekanının lokal bir bölümüdür (Shaklein, 2015, s. 1).

Bir ülkenin limitrofisi için oluşan bir sebep diğeri için farklı bir sebep arz eder. Limitrofi bir ülkenin bağımsızlığını kaybetme sürecinde bir aşama da olabilir. Kenarda kalan ülkelerin kaderi, var oluş şekli ve bunun için gösterdiği reflekslerin genel kapsamıdır.

1.2. Limitrof Ülkelerde Sınırlar ve Etnisite

Kavramı ayrıntılı olarak tanımadan önce sınırlar ve öneminden kısaca bahsetmek gerekirse sınırlar, dört şekilde belirir. 1-Fiziki coğrafi engellerle, 2-Göçler ve kültürel farklılıklarla 3-Siyasi yapıların birbirleriyle olan mücadeleleri sonucunda 4-İnsanın korunma ve güvende olma ihtiyacının sembolü olan duvar ve çizgiler kendini sınırlarda gösterir (Akdemir-Akman, 2022a, s. 201-227).

Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra da limitrof kavramı yok olmamıştır. Örneğin Bizans İmparatorluğu'nun sınırlarının (özellikle doğu sınırlarının) sorunları her zaman araştırmacıların ilgisini çekmiş ve önemli bir literatür oluşturmuştur. Bu araştırmada ilgili literatürden fazlasıyla faydalanılmıştır. Bununla birlikte, uzmanlar imparatorluğun sınırlarını temas bölgelerinin ötesinde, çok ırklı bölgeler olarak görüyorlardı ki bu aynı şey değildir (Арутюнова-Фиданян, 2020). Bu temas bölgeleri kesin bir terim olarak sadece sınır çizgilerine denk düşmediği gibi, her zaman çok etnikli nüfusa sahip alanlar olmak zorunda da değildir, askeri veya diplomatik önlemler sonucunda el konulan ve ardından nüfusun asimilasyonu ve empoze edilen veya gönüllü olarak kabul edilen sosyo-ekonomik ve siyasi kurumlarla iç içe geçen bölgelerdir. Limitrofi kavramı, polietnisite, askeri veya barışçıl iç içe geçme, etnik grupların ve kültürlerin etkileşimi gibi zorunluluklar bir temas bölgesinin varlığı için gerekli koşullardır (Арутюнова-Фиданян, 2020). Ancak bir temas bölgesinin varlığının devam etmesi için bundan fazlası gerekmektedir. Yani Osmanlı kurumları ile iç içe geçmiş Bosna eyaletinin Avusturya kurumları ile iç içe geçmiş Hırvat Banlığı ile arasındaki durum, iki limitrof bölgenin birbirine karşı sınır hattındaki varlığını getirirken onların bağlı buldukları ana mihver devletlerle iç içeliği de gösterir. Zira aynı dili konuşan iki toplumun askeri güçlerinin birbiriyle savaşmaları, bağlı oldukları ülkelerin kabullendikleri kurumlarına işaret etmektedir. Buna karşın limitrof bölgelerin var olarak kalabilmeleri ayrı bir sorundur ve siyasi arenada ortadan kalkma riski, daima vardır. Limitrofide sınır boyu halkları diğer sınırdakilerle karışmaz ve kaynaşmaz. Unutmamak gerekir ki bunlar için limitrof bölge tanımı kullanılmaktadır. Zira limitrof devlet ve bölge birbirinden ayrı ele alınmalıdır.

2. Siyasi Coğrafyada Devlet Teorisi Bazında Limitrof Ülkeler

Alman Siyasi Coğrafyacısı Friedrich Ratzel, 1897 yılında yazdığı "Politische Geographie" (Siyasi Coğrafya) adlı eseriyle Siyasi Coğrafyanın akademik manada kurucusu olan ve Jeopolitik biliminin ise temel taşını koymuş ve devletlerin saha kazanmasına dair fikirleri arasında sebep teşkil eden belli başlı şartları açıklamıştır. Buna göre devletlerin "Hudut veya siyasi sınırı, devletin kenar organıdır ve bu sebepten dolayı devletin gücünü, gelişmesi ve değişikliklerini aksettirmektedir. Sınırlar ve bunların arz ettiği özellikler, bir devletin gelişme ve değişme istikametlerini ortaya koymaktadır. Ratzel'e göre sınırlar, devletlerin sadece emniyetini değil, aynı zamanda gelişmesini ve saha kazanma istikametlerini belirleyen unsurlardır. Daha küçük üniteleri halletmek ve kendi içine katmak suretiyle gelişmektedir. Yutulmuş devlet veya ünite, yutan devletin potası içerisinde mutlaka eritilmelidir." Aksi takdirde eritmeyi önemsemedikleri bu unsurlarca yıkılabilirler ve tarihte büyük imparatorlukların yıkılmasında Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan ve

Büyük Britanya gibi örneklerde bu olgu gözlemlenmektedir (Göney, 1993, s. 13). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yapısı içerisinde limitrof ülkelerin hem boyutu hem de adedi fazla olmakla birlikte ana ülke olan Avusturya, limitroflara etki edecek boyut, nüfus ve karasal derinlikten yoksundu. Bu bakımdan limitrof ülkelerde tesis edilen kontrolün ve istikrarın çökmesi ana ülkenin topraklarına doğru hızlı bir gerilemenin de fitilini ateşleyebilecek potansiyeldedir. Yine Ratzel aynı eserinde işgal edilecek bölgelerin siyasi bakımdan kıymet ifade eden sahalara olması, tahıl temin edilen ovalar, nehirler, limanlar, önemli kıyılar ve toprak altı zenginliklerine sahip olması gerekliliği üzerinde de durmuştur. Aynı zamanda hayatını sınır üzerinden sürdüren insanlar için sınır, bir fırsattır (Akdemir-Akman, 2022b, s. 274-292).

3.1. Limitrofi Özelliğinin Kaybı

Devletin fütühat kronolojisi içerisinde ele geçirilen en son sahanın, o ülkenin limitrofu olduğunu söylemek mümkündür. Bu en son sahadan daha önce fethedilmiş ve içeride kalmış sahalara birlikte içte kalan ülkeler veya bölgeler, basit bir mantıkla limitrof özelliğini kaybeder. Örneğin tüm sınırları Rusya tarafından kuşatılmış olan Tataristan, Başkurtistan, Çuvaşistan gibi Rusya Federasyonu içerisindeki ülkeler, limitrof olamamaktadırlar. Bunlar, belki ele geçirildikleri dönemlerde limitrof karakterli olabilirlerken sonraları genişleyen Rus İmparatorluğu'nun içerisinde "limes" yani sınır hattı kısmından uzak noktada kalmışlardır. Yine Yakutistan gibi ülkeler ile Mordvin, Mari El, Udmurt ve Komi Cumhuriyetleri gibi Rusya tarafından çevrelenmiş Rusya Federasyonu Cumhuriyetleri de birer limitrof değildir. Bu açıdan limitrof ülke, genişleyen ana ülkenin genişleme istidadının devamı ile bu karakterini kaybedebilmektedir. Ancak limitrof karakterin kaybı, tam asimilasyon ya da tam kuşatılmışlık gibi iki seçeneği getirmektedir. Limitrof ülke olarak kalmak, bağımsız ülke için bir denge noktası olması açısından kazanımdır. Bağımlı bir limitrof açısından ise yine bir kazanımdır. Kurumlarını, kültürünü, dilini yaşatması açısından olduğu gibi temas ettiği sınır vasıtasıyla diğer bir ülkeye komşu olmakla birlikte gelecekte bağımsız olabilme şansını kullanma anına dek yaşatacağı kurumları ve kültürüyle kalması ve bir sınıra temas etmesi avantajdır. Bir limitrof için denize, limanlara ya da bir sınıra temas edebilmek, onun hayatı için zaruridir.

Osmanlı Devleti'nin; Balkan topraklarının dış eksenini koruyan Orta Macaristan Krallığı, Erdel, Eflak ve Boğdan Prenslüklerinin bağımsızlığı ile Tuna güneyindeki sahanın elden çıkması aynı döneme rastlamıştır. Özellikle Avusturya ile mücadelelerde 5. kol olarak kullanılan Protestan Macarlar ve onlar adına Osmanlı hâkimiyetini kabul eden Orta Macar Devleti (daha çok günümüz Slovakya'sını kaplamaktaydı) (PestBuda, 2021) gerçek itibarı ile Osmanlı himayesi altındaki bir tampon kukla devletten farksız da olsa yine de bir limitroftu. Bu devletle karşılaştırıldığında Eflak ve Boğdan Prenslükleri, daha oturmuş limitroflar olarak göze çarpmaktadır. Kukla devletlerin belirli bir tarihi süreci tamamlayıp tarihte var olmayı başarabilmeleri ile de limitrof ülke haline gelebilmeleri söz konusudur. Burada egemenliğe ne derece sahip olunduğu ve onun hangi gücün yararına ne derecede kullanıldığı esastır. 1913 yılında kurulan ve yaklaşık iki ay yaşayan Batı Trakya Türk Cumhuriyeti Hükümeti, nev-i şahsına münhasır ayrı türden bir limitrof devlete örnek olabilecek vasıftadır. Zira bu Cumhuriyet Osmanlı Devleti tarafından resmen tanınmamış ancak Osmanlı Subayları ve İstihbaratı tarafından kurulmasına öncülük edilmiş olduğu, Cumhuriyetin kurucuları incelendiğinde görülebilecek karakterdedir (Akdeniz, 2023). Bu durumda ana devletin sınırlarını koruması ve başkentine güvenli alan kazandıracak karasal derinliği vermesi açısından bu tür (ana devletle türdeş halka sahip) devletlerin gerekliliği belirlemektedir. Benzer bağlamda yakın bir örnek olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de benzer bir vasıf taşıdığı söylenebilir. Yakın tarihte ise Japon İmparatorluğu'nun II. Dünya savaşında Çin anakarası üzerinde kurduğu kısa ömürlü Mançukuo "kukla devleti" ayrı bir fenomendir. Çin

ile doğrudan sınıra sahip olmak yerine bir kukla devleti limitrof halde tutmak, o devletin kukla devlet olma özelliğini kaybettireceği gibi ona limitrof ülke vasfı da kazandırmaktadır. Bu konuda gerek tarihsel geçmiş, gerek ülkenin kendisine has "milli egemenlik hikâyesi" gibi kavramlar ve gerekse tarihsel hak gibi birçok farklılıklar sebep-sonuç silsilesi içerisinde sıralanabilir. Bir kukla devletin limitrofi karakteri alması sonrasında limitrofi, onun kukla karakterinin önüne geçemez. Daha basit bir tabirle söyleyecek olursak, kukla devletler emir alırken, limitrof devletlerle diplomasi yapılır. Diplomasinin galibi ise limitrof devletin, hangi ana devletin (süper gücün) nüfuz alanında kalmasını seçmesine bağlıdır. Bu seçimi ortaya çıkaran mücadele ise çoğunlukla limitrof devletlerin zararına şekillenen bir diplomatik ve mekansal savaş alanında icra olunur.

3.2. Siyasi Coğrafyada Limitrof Ülke, Tampon Ülke ve Parçalı Kuşak Kavramları

Tarihte ve günümüzde Dünya jeopolitik arenası heterojen bir bütünlük arz eder. Bunlar çoğu kez hâkim devletlerin oluşturduğu güç eksenleri ve bunlar arasında kalan egemenlik kümeleri şeklindedir. Kimi zaman da "hâkim devletin" olmadığı ve egemen devletlerarası ilişkilerin çatışmalı olduğu oldukça hareketli, istikrarsız jeopolitik ortamlar da bulunmaktadır. Bu istikrarsız ortamlar, bir siyasi bütünlüğü ya da hâkim devleti meydana çıkarana dek birinin diğerine galip geleceği ve onları egemenlik altına alacağı duruma dek sürebilir. Dünya jeopolitik sisteminin bu istikrarsızlık ve doğurduğu çatışma tarafından belirlendiği de açıktır. Hâkim devletleri oluşturan sürecin önemli bir kısmı da bu çatışma ile büyümeden geçmektedir. Ancak bu devletler yine de kendi başlarına var olamazlar. Bu oluşumlar arasında her zaman bölgeler arasında geçişin olduğu belirli sayıda ara bölge vardır. Bu bağlamda uzmanlara göre güçlü ya da rakip devletlerarası arenada tampon ve ara bölge bölgeler ola gelmiştir. Her tampon bölge veya devlet, limitrof özellik taşımamaktadır. Örneğin Almanya ile Fransa arasındaki hassas sınırın bir kısmını daraltan Belçika devleti ile Rusya ve Almanya arasındaki Polonya devletinin varlığı başarılı birer tampon ülke olmalarına ek olarak limitrof karakter taşımaz.

Egemen ve bağımsız bir devlet olan Belçika, bu ülkelerden hiçbirisi ile bir siyasi güdüm tesirinde hareket etmez. Hatta kendisi ile çok yakın kültürel ve etnik özelliklere sahip olan Hollanda'nın bile limitrofu değildir. Belçika nüfusunun yarıdan fazlasını Hollanda ile çok yakın bir dil konuşan Flamanlar oluşturur ve bu realite bile ülkenin politikalarına pek az etki etmektedir. Belçika'nın merkezi coğrafi konumu da Avrupa Birliği'nin limitrofu olmasına manidir. Yine İsviçre, tarafsız ve dağlarla çevrili konumu dolayısı ile bir limitrof ülke olmadığı gibi bir tampon ülke de değildir. Çünkü ortaya çıkarılma süreci, Belçika'nın ortaya çıkarılma sürecindeki "tampon ihtiyaç" gibi gelişmemiştir. Egemen ve tam bağımsız ülkeler, kendi politikaları ile bağımsız hareket ettikleri ve bir güç odağının gücünü ya da çıkarını kendi kaderine paralel hale getirmediikleri sürece limitrof değildirler. Örneğin tarihteki Harezmsah devletinin Moğollar ile Selçuklular arasındaki tampon vasfı, egemen bir ülke olması dolayısıyla onu limitrof yapamazdı. Birbirine denk güçteki devletlerin bir diğerinin limitrofu olamaması durumunun altını çizmek burada önemli bir ince ayırım olacaktır. Bir hâkim gücün güçlendiği ya da gücünü kaybettiği anda diğer bir hâkim gücün etkisi altına giren tampon ülkeler limitrof olabilmekteyken, hayatiyetini korumayı başaran ve tampon ülke olmanın ötesine geçerek bölgesel denge veya bölgesel güç olabilen ülkeler de vardır. Limitrof, yanı başında olduğu ülkeden bağımsız, egemen politikalar üretebildiğinde limitrof karakterini yitirir ancak yitirdiği bu karakteri ile yanı başındaki hâkim ülkenin çıkarı ve kendisine olan tavrı da değişeceği için ülkenin güvenlik çıkarlarına uygun olmayabilir.

4. Limitrof Ülkelere Dair Önemli Teoriler

Rus coğrafyacı Dimitri Viktoroviç Zayats bu ülkelere dair "Bunlar geçiş özelliği olan ülkelerdir, sınır boşluklarının her birinin ortak özelliklerini gösterirler. Bu tür ülkeleri ikili bir doğaya sahip olarak tarif etmek uygun olacaktır" (Квициани, vd. 2018) şeklinde tanımlar.

Zayats'ın ise bu görüşü, ABD'li coğrafyacı Cohen'den aldığı açıktır. Bu da aslında hem ABD merkezli hem de Rus merkezli bir görüşün tezahürüdür. Cohen'e göre bu tür bir jeopolitik konfigürasyon, günümüzde büyük ölçüde, Batı ile Rusya arasında bir ara-uzay olarak Aradaki (doğu) Avrupa'yı oluşturdu ve Cohen bunun "parçalı bir kuşak" yerine Rusya'ya açılan bir kapı olarak gelişebileceğini belirtmektedir (Cohen, 2003, s. 186). Yine Cohen, küçük bölgeler ve küçük nüfusla karakterize edilen ve dış alanlara açık olan bölgelere geçitlere özel önem vermektedir (Cohen, 1964, s. 230-252). Ona göre bu tür bölgeler, dünya jeopolitik alanının istikrara kavuşmasında, unsurlarını bir araya getirmede çok önemli bir rol oynamaktadır.

Parçalı kuşak teorisi ise jeopolitikte ve özellikle siyasi coğrafyada üzerine sıkça atıf yapılmaya başlanmış bir konudur. Bir "parçalı kuşak", coğrafi olarak daha güçlü iki devlet arasında yer alan ve bu nedenle onların rekabetine ve çatışmasına tabi olan bir bölgedir. İngilizcede "Shatterbelt" olarak bilinen bu bölgeler, dünyada kalıcı parçalanma ve kırılmaların meydana geldiği ve büyük dünya güçlerinin nüfuz için rekabet ettiği ara sahalardır. Doğu Avrupa, Balkanlar, Arap ülkeleri ve özellikle belirli bir kalabalık nüfus ve ekonomik güçten yoksun, egemenlik sorunu yaşayan ülkeler bu karaktere yakındırlar ve ilerleyen süreçte global güç mücadelesinde saf tutarak eksenine girdikleri bir ülkenin limitrofuna dönüşme ihtimalleri vardır. Teoride parçalı kuşak ülkelerinin aralarında birlik vücuda getirmeleri mümkünse de pratikte bu tür bir birliği devam ettirmek için olanakları sınırlıdır. Balkan Antantı gibi birlikler tarihte denenmiş ancak ortak tehdide karşın ortak teyakkuz bilincinin olmaması, coğrafi parçalılık, destekleyici oturmuş lojistik hatların olmaması, ekonomik açıdan birbirlerine bağımlılıktan kaçınmaları ve egemenlik kaynaklı çekinceler sebebiyle bu tür ülkelerin aralarındaki birlik denemeleri ya başarısız olmuş ya da cılız kalmış ve akabinde yıkılmıştır. Rusya ve NATO arasındaki esas gerilim ise bu "parçalı kuşak" ülkelerinin kimin kontrolü altında olacağını mücadelesidir. Kontrolü ele geçiren hâkim güç, diğerinin merkezi kısmına karasal mesafede daha fazla yaklaşacak ve "heartland" bölgesini diğerinin aleyhine daraltacaktır. Esasen parçalı kuşak ülkeler, hâkim güçlerin kasti olarak ve barışçıl görünmek için siyasi hâkimiyet tesis etmedikleri ve tampon sahalardan tuttukları ancak limitrofu gibi davranmalarını istediği sahalardır. Bu durumda tampon karakter taşıyan ve adı da bu karakteri yansıtan Ukrayna (Kenara doğru manasındadır) kendi içinde bir bölünme riski ile karşı karşıyadır. Kırsal Batı Ukrayna ve sanayileşmiş Doğu Ukrayna'nın günümüzdeki istikrarsız yapısı ve ülkenin varlık mücadelesi vermekte olduğu günümüzdeki durumu siyasi coğrafyadaki bu dinamik süreci göstermektedir. Bu süreç, Ukrayna'nın Rus çoğunluklu doğudaki sanayi bölgeleri ile kırsal batı kesimlerindeki Ukraynalı ruhunun çatışmasıdır ve tüm Orta Ukrayna'da meydana gelen jeopolitik boşluk da yukarıda geçen Zayats'ın belirttiği "sınır boşlukları" tanımının aslında bir güç boşluğu halinde tanımlayabileceğimiz ifadesidir. Zayats'a eleştirel olarak yaklaşmak gerekirse Ukrayna'da otorite boşluğu değil, otorite eksikliği ve karmaşası olabilir. Ancak Rusya ile arasında bir sınır boşluğu bulunmamaktadır. Yeni bir sınır olabilir ama boşluk olmaz. Sınır boşlukları, Himalayalarda Pakistan-Hindistan Arasındaki bölgelerde ya da İspanya-Fransa arasındaki Pirene Sıradağlarındaki gibi olur. Bu tür coğrafi unsurlardan yoksun ülkelerin sarp ve geçilmesi zor fiziki coğrafi unsurlara sahip olmamaları hem istila edilmelerini kolaylaştırmakta hem de onları her iki güç arasında bir oskilasyon hattında tutunmaya zorlamaktadır. Moldova'nın doğusunda ince bir şerit halinde Ukrayna sınırı ve Dinyestr nehri arasında uzanan Transnistria Devleti tam da bu kavramı karşılayan bir örnektir. Bu devletler, var olmak için iki güçten birine yaslanmak zorunda kalacak ancak ana gezegen ve uydu arasındaki "yörüngede kalma ve birleşmeme" dengesini de korumakla da karşı karşıya kalacaktır. Kırsal bölgelerle sanayi bölgelerinin arasındaki direniş gücü farklılıkları apayrı bir konudur ancak II. Dünya Savaşında Rus işgaline direnmeden düşen Alman Doğu Prusya bölgesinin kırsal karakteri ve nispeten diğer bölgelere göre zayıf sanayi gücü, aslında Alman devletinin bu bölgelere doğru giderek azalan gücünün de bir göstergesiydi. Bu azalan güç,

Baltıkları gereği gibi tutamamalarına sebep olmuş ve en nihayetinde bölge neredeyse yarım asır sürecek olan Rus hâkimiyetine girmiştir. Buraya nispeten daha yakın bulunan Rus sanayisi ise bölgedeki askeri otoriteyi tesis etmiş ve beslemiş, Polonya da dâhil tüm Doğu Avrupa'yı Varşova Paktı'nın limitrofu haline getirmiştir.

Zira bölgenin ana karakteri, kömürün bol bulunduğu Batı Avrupa'dan farklı olarak tahıl tarımına müsait geniş Doğu Avrupa düzlüklerinden oluşmaktaydı. Böylelikle Prusya (yani günümüzdeki Kaliningrad, Litvanya'nın bir kısmı ve Polonya'nın kuzeydoğusu), ağırlıklı olarak tarımsal çiftliklerden ve büyük arazilere sahip lordların topraklarından oluşmaktaydı. Berdahl'a göre bu kısım, Alman tarım soylularının en güçlü olduğu bölge olmuştu ve Prusya aristokrasisi genel manada tarım soylu ve başarılı bir aristokrasiydi (Berdahl, 2014, s. 21). Ancak sanayileşme on dokuzuncu yüzyıl boyunca Almanya'nın batı bölgelerini dönüştürürken, Doğu Prusya bu süreçten neredeyse hiç etkilenmemiştir (Polugodina-Grigoriadis, 2020, s. 8).

Tarım soylu bölgelerin ülkelerin bürokrasilerine kattığı güçlü sımalara rağmen kendi bölgelerinde ve sınır alanlarında bir endüstriyel güç oluşturamaması, limitrof meydana getirme sürecini de doğal olarak zayıflatmıştır ve bu durumda Baltıklar, Alman bölgesi yerine aynı bölgedeki Rus etki alanına girmiştir. Zira Rus İmparatorluğu'nun bu alandaki gerek nüfus gücü ve gerekse başkent tesirindeki askeri sevk ve idare ve lojistik etki alanı ile Baltıklar, daha iyi yerleşmiş durumdaki Rus nüfus alanına kaymıştır. Petro'nun başkenti St.Petersburg'a taşınmış olmasının Rusya açısından en makul yanı, Almanların endüstriyel açıdan zayıf bir bölgesine güçlü bir şekilde yerleşeceği ve yakınlaşacağı dönemi de başlatmasıdır. Başkentin 1918'de St. Petersburg'dan Moskova'ya taşınmasından itibaren Rusya'nın başkenti evvela Sovyetler Birliği'nin ve 1945-1991 yılları arasında ise geniş manada tüm Doğu Bloku için hem bir sanayi hem de hükümet merkezi olmuştur (Kolossof, vd. 2002, s. 171). Bu ise günümüzde Avrupa Birliği'nin limitrofu olan Baltıkları, Rus etki alanından çıkaracak olan süreci başlatan önemli bir aşamadır. Bu zaman içerisinde Avrupa gerek sanayi ve gerekse kişi başı refah açısından gelişirken Baltıklar Sovyetler için "periferik bölgeler" olarak kalmıştır. Şüphesiz periferinin çok yakınındaki sınırlar içerisinde yaşayan "batılı" ülkelerin yaşam tarzının oluşturduğu çekim, Baltıkları etkisi altına almış ve SSCB'nin çözülmesini başlatan ilk eylem, Baltıkların bir Batı Avrupa devleti ile en yakınlaştığı noktada yer alan Estonya'dan gelmişti. Bu, dünyada bir limitrofun diğerine kaydığı sürecin en görünür olduğu tarihi anlardan biridir. Sovyetlerin çözülmesini başlatan ilk ayrılma bildirgesi Estonya'dan gelmiş ve Estonya komünist partisi birinci sekreteri tarafından gönderilen (Hocaoğlu, 2021) bildirgeyi eline alan Gorbaçov, Estonca yazılmış olan kâğıtta ne yazdığını anlamak için tercüman çağırması (Hoş, 2022).

Nitekim günümüzde Estonya'nın SSCB'den ve tabii ki Doğu Blokundan ayrılmasıyla Avrupa Birliği ve çok geçmeden de NATO'ya üye olmasının da limitrof karakterden vazgeçmediği sadece neyin limitrofu olduğuna karar verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Bir sınır hattında refah seviyesi görece iyi bir dünyaya temas eden minör devletler, cebren dâhil edildikleri ülkeden en erken ayrılmak istemektedir ki bu, kültürü ve tarihi ayrı bir devlet ve halk için anlaşılabilir durumdur. Ancak bir süre sonra artan tehdit ve hayatta kalma faktörü, beynin tehlikede aktive olan ve hiç uyumayan amigdala kısmını (www.acikbeyin.com) harekete geçirdiği gibi ülkelerin milli güvenlik kurumlarını harekete geçirir ve ülke bir birlik arayışına girişir. Bu bakımdan limitrof ülke olmak, hem ülkenin hem de halkın tutumuyla da alakalıdır.

Limitrof ülkelerin büyük kısmı bir süper güce bitişik ülkelerden meydana gelmektedir. Limitrof kelimesinin tampon ülkeden ve parçalı kuşaktan farkını anlamak için ve bir ülkeye kesin olarak limitrof diyebilmek için, o ülkenin vatandaşlarının kitlesel ülke tahayyülünde ve bilincinde "limitrof kompleksi" olarak adlandırılan belirli aidiyet duygularının oluşması gerekir. Kendilerini bir bloktan diğerine geçiş bölgelerinde gören, bir sınır hattında gören, bir

bölgenin kenarında bir egemenlik ve tarih, kültür alanının kıyısında gören birçok milletin kitlesel psikolojik tutumunda limitrof karakter görülebilir. Ukrayna'nın Rusya'nın etki alanından çıkıp NATO Blokuna girmek istemesinin altında ise yine bu tutum vardır. Şüphesiz Ukrayna, talihsiz bir savaşın ortaya çıkardığı ve dünyada şu anda kesin sınırları ile Ruslardan ayrılmış olan en yeni Slav milleti durumuna gelmiştir. Ukraynalılar ile Ruslar arasındaki tarihi geçişliliğin ortadan kalktığı 2022 yılında başlayan en büyük savaş, ülkeler arasındaki düşmanlığı üst seviyeye çıkarmış, dil ve dinin birlikte tutamayacağı bir ayrılık artık kesin olarak şekillenmiştir.

Komleva'ya göre Limitrof ülkeler, hâkim ülkenin sınır hattında olmadıklarında onlardan kültürel ve stratejik olarak beslenebilme durumları olmamaktadır. Komleva, limitrofi kavramına belli bir sınır üzerinde değil güç bloklarında yer alan ülkelerin deniz aşırı müttefikleri açısından da bakmaktadır. Buna göre modern jeopolitik çağın sınırı, yalnızca coğrafi olarak belirli bir güce komşu olan bir dizi sınır devleti değil, aynı zamanda alanları güçlü bir devlet tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilen bir dizi devlet ve devlet dışı aktördür. Bu durumda hâkim ülke yani süper güç, jeopolitik bir öğretmen, mentor olarak hareket eder. Aynı zamanda, sınırlayıcılar yalnızca coğrafi alanda değil, aynı zamanda ekonomik ve bilgi-ideolojik (kültürel) alanda da sıralanır. Jeopolitik öğretmenden coğrafi olarak uzak, ancak öğretmenin ekonomik ve enformasyon-ideolojik alanına dâhil olan ve onun siyasi kontrolü altındaki devlet veya devlet dışı nitelikte bir aktör, sınırlayıcının bir unsuru olarak hareket edebilir. 20. yüzyılın ikinci yarısında coğrafi olarak öğretmenlerinden uzak olan bu tür sınırlayıcı unsurlar, örneğin SSCB için Küba ve ABD için Güney Vietnam idi (Komleva, 2013, s. 2). Bunlar çoğu zaman bağımsız ülkeler olabilirken bazı durumlarda bir ülkeye bağımlı olmayan ancak gerçekte sıkı sıkıya bağımlı da olabilmektedirler.

5. Türlerine Göre Limitrof Ülkeler

Limitrof ülkeler, fiziki coğrafyanın sınırladığı bölgelerde veyahut insanların öbeğlendiği ve kültürel çatışma alanlarında yer alabilmektedirler.

5.1. Fiziki Hududa Yaslanmış Limitrof Ülkeler

Nepal, Bhutan gibi ülkeler, Çin ve Hindistan arasında hem limitrof hem de Tampon ülke durumundadırlar. İç içe küme diye ifade ettiğimiz durum burada belirgindir. Gerek Nepal ve Gerekse de Bhutan, her ne kadar bağımsız olsalar da güvenlikleri Hindistan tarafından sağlanmaktadır. Bu bir protektora şeklinde değildir.

Crawford himaye türlerini, himaye edilen devletler, uluslararası hamilikler ve sömürge hamilikleri şeklinde üç farklı ayırt eder. İlk olarak, himaye himaye edilen devletler, iç işlerinde önemli yetkiye sahip olan, dış politika üzerinde bir miktar kontrole sahip olan ve hami devletle ilişkilerini bir antlaşma veya başka bir yasal araç üzerine kuran oluşumlardır (Crawford, 2006, s. 299). Himaye edilen devletler hala devlet olma niteliklerine sahiptir. Himaye edilen devletlerin tarihsel örnekleri, (aslında İngiltere'den miras kalan bir himayeyi devam ettiriyor olan) Hindistan'ın himayesindeki Bhutan, İtalya tarafından himaye edilen San Marino ve İsviçre'nin hamilik yaptığı Lihtenştayn'dır. Crawford'un belirttiği ikinci grup ise uluslararası himaye bölgeleridir. Bu bölgeler ve hükümetleri ayrı bir uluslararası statüye sahip olan ancak devlet olmanın bazı niteliklerinden yoksun olan bölgelerdir. Tarihsel örneklerde de durum farklı bölgelerde benzer karakter arz eder. Örneği; Tunus ve Fas (her ikisi de 1956'ya dek Fransa'nın koruması altındadır) hami devletlerin kontrolünde bir dönem geçiren devletlerdir. Kosova ile Bosna Hersek gibi bazı çağdaş uluslararası yönetimler (BM, NATO) tarafından korunan devletler olarak algılanabilir (Willigen, 2013, s. 16).

Devletler hâkimiyet kurdukları bölgeleri kendi içerisine katan, ekonomik ve siyasi sistemleri içerisinde bazen de kültürlerine dâhil edip yutararak bir nevi hazmeden yapılarıdır. Ancak bünyeye sonradan katılan ve bu yüzden nispeten kenarda kalan bölgelerde bu hazmetme evresi belirli bir süreç gerektirdiği için tabiidir ki aniden gerçekleşmemektedir.

Sınır boyu sahalarında sınırın kendi yapısı ve dışa açılan konumu dolayısıyla az çok bir geçişlilik, sınır boyu halklarını ve karakteristiğini belirli bir ölçüde koruyabilmektedir. Coğrafyanın kendisi ve işgal eden ülkenin doğal sınırlarına ulaşması gerçekliği, bölgenin hazmını değil, idaresini ve onun yönetimini tercih ettirebilir. Bu tür bir durumda homojen yapılar yerine, ana devlete bağımlı heterojen yapılar oluşur veya oluşturulur. Sentezin bir parçası olmaz, kimi zaman ana ülkeyle müttefik, kimi zaman sorunlu birer parçayı da oluşturabilirler. Bunlara "limitrof" yani sınır boyu ülkeleri demek, bu çalışmanın kendi sentezi itibarı ile söylenebilecek en özgün tanım olacaktır.

Sınır boyu ülkeleri yani limitroflar, farklı egemen güçler arasında olmaları yanında, farklı ekonomiler ve farklı karmaşık kültürel gruplar arasındaki bölgelerdir. Farklı ekonomik gelişmişlik düzeylerine ve kültürel özelliklere sahip alanların bir karışımını içerirler (Krechetova, 2011, s. 42). Bunların, siyasi yapıları, nüfusları ve buldukları coğrafyaları itibarı ile farklı boyutlarda olabileceğini söylemek mümkündür. Bu boyut farkından hareketle, birbirinden ayrı bölgelerde, fiziki açıdan bir benzerlikleri olmamalarına rağmen siyasi bağımlılık açısından yapısal bir benzerlik içerisinde de olabilmeleri doğaldır.

Rusya ile Çin arasında yer alan Moğolistan, Rusya Federasyonu dışında ancak himayesindeki bir Limitrofa örnek verilebilirken Çin'in bir eyaleti durumunda olan İç Moğolistan ve Sincan Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan) ve özellikle de Tibet için durum farklıdır. Bunlar, Çin'in bir limitrof zonu durumundan bu özelliğini çoktan yitirmiş ve giderek merkeze daha fazla bağlı birer eyalet karakterine yaklaşmakta olan bölgelerdir. Buradaki limitrof zon kelimesi, ana ülke tarafından ülke olarak kabul edilmemiş varlıklar için kullanılmamalıdır.

Çin'de 20 ekonomik ve kültürel bileşim ile iki limitrof bölgesi olduğu görülmektedir (www.china.org). Limitroflar, farklı ekonomik ve kültürel kompleks grupları arasındaki bölgelerdir. Farklı ekonomik gelişmişlik düzeylerine ve kültürel özelliklere sahip alanların öyle bir karışımını içerirler ki, bir bileşim oluşturulamaz.

Geçit bölgelerdeki en önemli limitrof bir eski ülke olan Sikkim Krallığı, Hindistan ve Çin arasındaki geçit bölgesinde kurulu bir krallık olarak "bağımsızlığı lütfedilecek" bir ülke değildi ve bu sebepten ortadan kaldırılmıştır. Tam egemenlik, Sikkim Krallığı'nın da Tibet'in kolayca Çin tarafından yutulması gibi Çin egemenliğine girmesine sebep olacağı için Hindistan'ın ve jeostratejik bir zorunluluk sebebiyle bu riski almadığını düşünmek mantık dâhilinde olacaktır. Bu tarz güçsüz bölgeler, limitrof olarak tutulmaya müsait olmayabilmektedir. En son 20 Ocak 2021'de bir sınır çatışması (BBC News, 2021) yaşanan bölge, zaman zaman bu tür olaylarla Dünya gündemine gelmektedir. Saha bir doğal geçit noktası olması sebebiyle burada belirli aralıklarla çıkan çatışmalar, saha üzerinde kontrol kurmaya çalışan iki gücün, varlığını sınır hattında göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda Nepal gerçek bir limitrof olarak Ukrayna'ya benzetilebilecek bir salınım göstermekte olan bir ara dönemde kabul edilebilir ki bunu Ukrayna'nın durumundan farklı kılan en önemli sebep, Nepal'in hiçbir şekilde Çin'e yakın olmayacağıdır. Bu da Tibet'in durumuna düşmek istemeyeceklerinden dolayı anlaşılabilir bir öngörüdür. Hindistan'la arasındaki yaklaşma-kaçma ilişkisi ise Nepal-Hindistan ilişkilerinin bir doğası gereği gibi görülmelidir. Söz konusu sahada Bhutan Krallığı ise bağlı bir limitrof olarak hem Hindistan'ın himayesinde hem de kendi egemenliğine sahip bir ülkedir. Bhutan'ın 'Sikkimleşme' ihtimali ise gelecekte yaşanabilecek Hindistan-Çin Halk Cumhuriyeti geriliminin kaderine bağlı denebilir. Tayvan'ın da durumu gerçek bir fiziki ünite (deniz) tarafından yalıtılmış olduğu Çin anakarası ile karakterizedir. Çin kıyılarına aşılamayacak olmayan Taiwan Boğazı'nın doğu kıyılarından bakan Tayvan, Japon Denizi'nde serbest dolaşım hakkı bulunan ABD'nin yerleşik Pasifik Filosu'na bakan kıyılarını dayamış olmanın avantajıyla kendisini yarı fiziki, yarı güç ekseninde koruyan bir limitroftur.

5.2. Güç Eksenleri Sınırlarında Bulunan Limitrof Ülkeler

Yukarıda da ifade edildiği üzere bu konuda Tayvan'ın konumu ve Ukrayna'nın konumu örnek gösterilebilir. Tayvan, fiziki ayrılığından öte bir "güç dengesi sınırı" üzerinde durmakta olan bir ülkedir. Güç eksenini sınırı Tayvan için fiziki sınırı aşmaktadır ki bu sınır şu anda Ukrayna'da devam etmekte olan savaşın ana sebebidir. Ülkedeki savaş halen sonuçlanmamış ve güç eksenini belli bir sınıra oturmamıştır. Ukrayna'nın kendisi gücün oskilasyon gösterdiği bir ara alandır ve tıpkı Ukrayna'nın adı gibi kenar bölgenin burada bir net durumu söz konusu değildir. Romanya'dan hatta Bulgaristan'dan Baltıklara kadar uzayan Avrupa'ya doğru içbükey hattın doğusunda kalan Ukrayna'yı Rusya'dan ayıran ayırıcı bir coğrafi engel de olmadığı için Rusya'nın ülkeye saldırısı Kuzeyden, doğudan ve güneyden hızla gelişmiş ve %25'lik bir toprak kaybı özellikle Dinyeper doğusunda söz konusu olmuştur. Bu şekilde ülkede gelecekte oluşacak siyasi bölünmenin Rusya tarafından işgal edilmeye daha müsait Dinyeper doğusundaki saha olacağını düşünmek olası ise de Mart 2022'de Ukrayna topraklarının %25'ini kontrol eden Rusya'nın 2022 yılı sonunda %15'in altında bir toprakta tutunması (Breteau, 2022), savaşın kaderini ve bu sade topografyadaki kilitlenmesini gösterir niteliktedir. 2023 başlarında halen bir tarafın diğerine üstünlüğü söz konusu değildir ve cephe hattı oturmuş ve ilerlemeler çok lokal alanlarda cereyan etmektedir. Coğrafyayı fazlasıyla geçilebilir kılan düz topografyanın mayın hatları ile tutulmaya ihtiyaç duyulması sebebiyle bu hatlarda pek az oynama olmaktadır. Rusya, Çin ve İran gibi ülkelerden silah temin ederken Ukrayna'nın fazlasıyla batıya bağımlı bir lojistikle savaşı sürdürmesi tüm ülkede limitrofinin kaderini belirleyecek bir uzun sürecin devam etmekte olan kısmıdır.

Limitrof ülkeler, fiziki coğrafyaya dayansın ya da dayanmasın, güç eksenleri arasındaki hatta bulunan ülkelerdir. Gücün şiddeti ve güçlü ülkenin kendisini hissettirişi, coğrafya zayıf kaldığında siyasi alanda devam eder ve çatışma hattı korunur. Bu hatta olmaları ya yakın zamanda ele geçirilmiş olmaları veyahut tampon bölge olarak arada tutulmalarının stratejik olarak gerekli görülmesi olarak açıklanabilir. Merkezi otoritenin sınırlardaki denetimi ve kontrolünün zayıflığına karşın bu sınır hattında bir ülke olması ve bu ülkelerin bağı ya da bağımlı ülkelerden ve farklı etno-kültürel gruplardan müteşekkil olması, limitrof ülkeleri meydana getiren artı bir sebeptir.

6. Sınırların Jeopolitiği Kapsamında Limitrofi

Ukrayna ülkesi özelinde de durum, ülkenin kendi isminden de yola çıkılarak anlaşılabilir bir limitrof fenomenle karakterizedir. Sovyetlerin çözülmesinin ardından kurulan BDT'nin kurucusu olan ama aynı zamanda hiçbir zaman "üyeleri olmadığını" iddia eden Ukrayna, garip bir şekilde hem üye hem de üye olmayan karakteri ile bir orta noktada tutunmaya çalışmıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesindeki bazı anlaşmalardan çekilmemesinin ise nedeni SSCB sonrası alanda Ukraynalılar için gerçekten önemli olan bazı konuların hala BDT anlaşmalarıyla düzenlenmesidir. Örneğin, emeklilik provizyonu, diplomaların tanınması, adli yardım konuları gibi (Лашенко, 2020). Şüphesiz gerek ekonomik gerek siyasi karakterli olsun, bir nesil ve daha uzun süren yapılarda ülkelerin birbirleriyle iç içe geçmiş olan kurumları, ekonomik yapıları ve kurumsal tanınırlık ve sistematik uyumluluk süreci bunları bağımsızlık sonrasında da ana gücün yani hâkim süper gücün etkilerinde konum almaya zorlar. Böylelikle gönüllü olmasalar da limitrof karakterde tutunmaları sonucunu getirir. Ukrayna'ya karşı Batı Dünyasının daha Hitler'den itibaren oldukça kalıplaşmış önyargılı ve "Onları Ruslara eşitleyen" tutumları bunun bir diğer sebebidir. Ukrayna'nın Sovyetlerin dağılmasının hemen akabindeki süreçte AB ve NATO'ya dahil edilmesi belki farklı bir süreci getirebilirdi ancak "Batı Dünyası" için (Batı Avrupa ve ABD) Ukrayna güven vermeyen bir ülke olmuştur ve bunun başlıca sebebi hem o dönemde Ukrayna'nın Ruslardan günümüzde olduğu kadar yeterince "ayrışmamış" olması ve hem de ülkenin yeterince tanınmamış olmasıdır. Bir limitrof olarak Ukrayna, "Batı Dünyası'na yeteri

kadar temas etmeyen, gerideki bir limitte tutunmaktaydı. Ukrayna'ya göre daha batıda bulunan ve "Batı Dünyası'yla" daha uzun sınırlara sahip olan Macaristan, Çekya, Slovakya, Polonya ve hatta Romanya gibi Doğu Bloku ülkelerinin Batı Bloku tarafından absorpsiyonları hemen sağlanmıştı. Buna karşın onlarla görece daha az etkileşimde olan, coğrafi olarak da daha içte daha doğuda bir noktada yer alan Ukrayna'ya olan yaklaşımın böyle olması anlaşılabilir. Hazmı kolay olmayacak kadar 40 milyonun üzerindeki nüfusu ile Ukrayna, bir limitrof ülke olmaktan ziyade Polonya gibi başarılı bir tampon olarak kalabilirdi. Ukrayna için gerek nüfusu ve gerekse tarihi karakteri açısından bu daha uygundu. Ancak Batı Bloku'nun askeri kanadı olan NATO'nun genişlemesi ile Ukrayna kendisini "limes" yani hududi noktada bulmuştur ve seçim yapması için gereken süreçte ağırlığını Batı blokundan yana koymuştur. Bir nevi rüşünü ispat süreci ile Ruslardan ve Rus etki alanından, Rusya'nın kenar sahasından sıyrılma gayretinde bulunan Ukrayna için daima bir kırılma noktası mevcuttu. Zira Ukrayna, "U-Krayina" sınırı, kenara doğru manasındadır. Rus milletinden ayrışma sürecini 2022 Şubat ayında başlayan savaşta tamamlayan Ukrayna, dünyanın en yeni ve ayrılmış milleti olarak siyasi ve sosyokültürel sahnede yerini almıştır. Kaderine bir limitrof ülke olarak devam edip etmeme ayrımında Ukrayna şüphesiz yalnız değildir ve Belarus'taki halk hareketlerinin ve Rusya'dan tamamen kopmaya dair özgür halk iradesi bunun bir göstergesidir. Ancak halk hareketlerinin ve şaibeli seçim sonuçlarının açıklanmasının arifesinde ülkede tazelenen Rus yanlısı Lukaşenko hükümeti ile Belarus, Rusya'nın bir limitrofu olmaya devam etmektedir. Rusya Federasyonu, Ukrayna ülkesini limitrofu olarak kaybedeceği bir sırada korunma eksenini Ukrayna'nın doğusunda meydana getirmeye çalışmıştır. Bu da Roma İmparatorluğu'nun Germen kavimlerden korunmak için kuzey sınırında ihdas ettiği otorite alanlarına benzetilebilir bir durumdur. Ancak büyük fotoğrafta Ukrayna'nın kendisi bir limitrof ülke olarak yer almaktadır ve Rusya, Ukrayna'yı kaybedeceğini farkettikten sonra kendisine lazım olan limitrofu, Ukrayna içerisinde yaratmaya çalışmaktadır. Rusya'nın mevcut askeri operasyonlarına bakıldığında, Ukrayna'nın tamamını değilse bile Dinyeper doğusundaki alanı kabul edilebilir bir limitrof olarak koparmaya çalışması açık şekilde görülmektedir. 2023 itibarı ile Ukrayna topraklarında düzenlenen kara hareketlerinin çok büyük bir kısmı Dinyeper doğusunda gerçekleştirilmiştir.

Sınır hattı ülkelerden bahsederken ayrımı iyi belirtmek gerekir, bağımsız ve egemenliği tanınmış limitrof ülkelerle bağımsız ve egemen olmayan Rusya Federasyonu içerisindeki ülkelerin ve bağımsızlığı tartışmalı ülkelerin de karakterizasyonuna değinmek zaruridir.

7. Egemenlik Ve Tanınırlık Açısından Limitrofi

1) Belarus, Moğolistan, Kazakistan gibi Rusya'dan bağımsız siyaset izleyemeyen, görünürde bağımsız gerçekte Rusya ile oldukça sıkı ilişkilere sahip ülkeler ile birçok konuda Hindistan'a bağlı bulunan ancak egemen Nepal ve Bhutan gibi Himalaya sistemi üzerinde yer alan ülkeler.

2) Rusya Federasyonu içerisinde özellikle dış halkada, sınıra yakın konumlanmış Kabardino Balkarya, Osetya, Çeçenistan, İnguşetya, Dağıstan gibi ülkeler.

3) Rusya Federasyonu içerisinde olmamasına rağmen Gürcistan'dan ayrılmış bulunan ancak Rusya'ya da resmen katılmamış bulunan sözde bağımsız Abhazya, Güney Osetya ülkeleri ile Ukrayna'dan ayrılmış bulunan Lugansk ve Donetsk halk cumhuriyetlerinin durumu, birer limitrof ülke karakteristiği göstermektedir.

Limitrof ülkeler kendi kendilerine ortaya çıkmaz, çıkması için gerekli görülen sebepler olduğu için mevcuda gelir. Limitrof ülkeler, hâkim süper gücün veyahut bir bölgesel gücün (Türkiye gibi) kontrolünde de olabilir. Limitrof ülkeler, sınırın dışında bağımlı egemen ülkeler olarak ya da sınırın içerisinde federatif yapı içerisindeki cumhuriyetler ya da özerk bölgeler halinde de olabilir. Bu bakımdan Rusya, hem dış hem de içteki limitrofları kurması

ve geliştirmesi açısından dünyadaki tek örnek değildir. Kuzey Kore'nin varlığı da Çin'in dışta tuttuğu bir limitrofu olarak öne çıkmaktadır. Yine de Çin, içteki limitroflarını yok etmeye, onları "Tek Çin Politikası" içerisinde hazmetmeye eğilimlidir. Günümüzde ise bu örneği söz konusu politikası ile artık homojenleştirmeye ve bu devletsî yapıları merkeze bağlı yapılar haline dönüştürme eğilimindedir. Limitrofların dış dünya ile irtibatını en fazla kısıtlayan ülke örneği, Çin'de söz konusudur. Öyle ki Çin, İslam ülkelerinin ve özellikle Türkiye'nin Sinxiang'da (Doğu Türkistan'da) elçilik açmasına izin vermemiştir (Schicor, 2009, s. 25) Buna rağmen ABD'nin Çin'i jeopolitik bazda sınırlamasının en görünür hali olan ve Çin kıyılarına yakın noktada ABD'nin apaçık bir limitrofu olan Tayvan'ın varlığıdır. 3 Ağustos 2022 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin Tayvan'a inişi ile birlikte Çin'deki gündemin ana maddesi haline gelmiştir (Wei-Ho, 2022, s. 1-4). Pelosi'nin bu ziyareti bir nevi aslanın bölgesini işaretlemesine benzer bir refleksle ABD'nin Tayvan'da kontrolünün devam ettiğini ve istediği gibi girip çıkabileceğini belirttiği yarı diplomatik bir hamle olarak yorumlanabilir. Tayvan, Çin'in 1979'dan itibaren satranç tahtasında kaybettiği bir taşıdır ve bu taş, Batı Dünyası'nın Güney Kore ile birlikte Çin anakarası üzerinde veya çevresindeki ana limitroflarından biridir. Çin'in denizlerde hapsedildiği bu alanın ABD açısından önemi ise büyüktür. ABD'nin 1979'da imzalanan "Tayvan İlişkileri Paketi" gereği bir Çin işgali sırasında Tayvan'ı korumakla yükümlü olmasına ek olarak Çin'i Pasifik veya Hint Okyanusu'na doğru giden yolda yani dünyanın petrol ve doğalgaz için en çok kullandığı suyolunda bloke etmek ise Çin'i çökertecek bir adımdır (Marshall, 2018). Yine de bu kartlar, diplomasinin "kartları gösterip onları kullanmadan kazanım elde etme" politikasının temelinde ele alınmalıdır. Bu bağlamda Tayvan ve Kore hattına ek olarak güneyde Singapur'a doğru uzanan ABD dostu kuşağın Çin'i Pasifik'e ve Hint Okyanusu'na çıkmaya engel olan konumları, İngiltere ve ABD'nin limitrofları vasıtasıyla uyguladıkları bir coğrafi hamledir. Limitroflar, kenar kuşak hakimiyet teorisinin ana unsuru durumundadırlar ve bu kuşaktaki limitroflardan birinin ya da bir diğerrinin eksen değiştirmesi, şartları, jeopolitik arenayı değiştirecek bir güç kayması meydana getirebilir. Çin'in Pakistan üzerinden Hint Okyanusu'na açılması için geliştirdiği Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC), Hindistan ve müttefiki ABD tarafından itiraz görmüştür (BBC News, 2010).

Büyük düşmana sahip bir ülkenin ayakta kalması ve ondan tamamen kopması uğruna diğer bir süper güce yaklaşması örneği sadece Ukrayna'da değil Pakistan örneğinde de Ukrayna ile benzer bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Hindistan'dan zaten dinsel olarak ayrı olmasına rağmen dinsel ve kültürel olarak bağı devam eden Pakistan'ın Hindistan'ın limitrofu olmamak için Çin'e yaklaşması aslında son yıllarda daha fazla ortaya çıkan, gerçekte 50 yıllık bir işbirliğine dayanan bir geçmişe sahiptir. Kardon (2011, s. 2) çalışmasında Pakistan-Çin Ortaklığının bu derin boyutundan bahseder. Pakistan ile Çin arasındaki "samimi dostluk", kökleri Hindistan'a karşı silah transferi, teknik ve askeri destek ve istihbarat konusunda işbirliği ile beslenen düşmanlığın jeopolitik ortaklığına dayanan yaklaşık yarım asırdır devam etmektedir. Çin-Pakistan "dost ittifakı", kökleri Hindistan'a karşı ortak bir düşmanlığa dayanan jeopolitik bir ortaklık olarak yaklaşık yarım yüzyıldır varlığını sürdürmektedir. Soğuk Savaş sonrası döneme kadar devam eden Çin'in istikrarlı silah transferi, teknolojik ve askeri yardımı (özellikle nükleer ve füze yetenekleri) ve istihbarat işbirliği, Çin-Pakistan arasındaki stratejik bağları besledi. Pekin'in diplomatik ve siyasi desteğiyle tamamlanan bu etkileşimlerin zımnî bir güvenlik garantisi oluşturduğu düşünülmektedir. Yine de (Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun sözleriyle) "Himalayalar'dan daha yüksek, Hint Okyanusundan daha derin ve baldan daha tatlı dostluk" deme alışkanlığına rağmen, gerçek ilişki çok daha sıkıntılıdır. Çin'e yönelik siyasi ve güvenlik yükümlülükleri, yüksek uçan retorik'in ayıltıcı gerçeğe eşleşmesini zaten zorlaştırmıştır (Kardon, 2011, s. 2). Pakistan, Çin'in coğrafi etki alanına oldukça ciddi garantiler vererek girmiş olarak Çin'in bir "Büyük limitrof" ülkesi haline gelmektedir. Düşman ülke algısının içteki güvenlik kaygılarını artırması ile ülkeler

tampon olmak ve limitrof olmak arasındaki dengeyi koruyamamaktadırlar. Bu olgu, nüfusu 200 milyonu aşkın olan Pakistan gibi pek de minör boyutlu olmayan ülkeleri de kapsamaktadır.

8. Limitrofinin Getirdiği Zorunluluklar, Yaklaşma ve Kaçma Noktaları

Limitrof ülkelerle alakalı olarak yapılacak bir analiz de “var olma şansı bahsedilen veyahut var olma realitesi kabul edilen limitrof ülkelerin”, aslında bir ülkenin zayıf karnına komşu bir noktadaki gerekliliğidir. Pakistan’ın Hindistan sınırına sadece 22 km uzaklıkta bulunan ve 1947’de ilan edilen ilk başkenti Lahor’un (Nall, 2020) sonraları taşınması da bu sebeptendir. Pakistan’ın arkasındaki güçler ve sağladığı diplomatik ve askeri destek değiştikçe, ülke güvenliğini fiziki unsurlara daha fazla dayandırma ihtiyacı görmüştür. Hindistan sınırına aşırı yakınlığı sebebiyle gerek güvenlik ve gerekse egemenliğin merkezinin olası bir işgale yakın konumda olması, ülkenin başkenti (bir dönem Karaçi başkent yapılmış olsa da) nihai kerte de Çin’e oldukça yakın bir olsa da coğrafi, güvenlik ve sembolik sebeplerle İslamabad’a taşınmasına sebep olmuştur. Kardon’un işaret ettiği Pakistan-Çin dostluğu ile müttefiki olan Çin’den gelecek bir tehdidi bertaraf eden Pakistan’ın, başkentini de bu güvenli noktaya taşıyarak karar alma serbestisini Hindistan aleyhine bağımsızlaştırırken Çin’in lehine daha tavizkar bir zemine oturtmuş, coğrafi olarak da yakın bir noktaya taşımış olduğu düşünülebilir. Karaçi’nin de geçmişteki Rus işgal altındaki Afganistan üzerinden ve denizden tehdit edilebilir noktadaki konumu, Başkent fonksiyonlarının güvenliği için Karaçi’yi güvensiz kılmıştır (Weightman, 2011, s. 187). Ülkelerin kimi zaman başkentlerinin yerini değiştirmesinde “dost” ve “düşman” ülke algısı önemli yer teşkil etmektedir. Limitrof ülkelerin güç eksenleri arasındaki oskilasyonlarında da bu başlıca etki sahibidir.

Özellikle yeni bağımsızlığına kavuşmuş olan ve çevresindeki ülkelerle diplomatik ilişkilerini oturtma döneminin geçiş aşamasında kimi ülkeler bu değişiklikleri yapmaktadırlar. Her durumda Pakistan, Hindistan’dan koparak rüştünü ispat ettiği ölçüde Çin’e yaklaşacaktır. Bu yaklaşma ve kaçma arasında en tutunulabilir zeminde denge kurmak ise iki bölgesel nüfus ve ekonomik güç arasında kalan Pakistan gibi bir ülke için şüphesiz belirli zorluklara sahiptir. Kendi bölgesinde bir birlik kurmak için Şii İran ile arasındaki siyasi ve doktrin farklılığı, Türkiye ile arasındaki coğrafi ayrılık sebebiyle bu da yakın zamanda uygulanabilir görünmemektedir. Pakistan, yakın geçmişte tam bağımsız bir ülke iken giderek Çin’in bir limitrofu olma yolunda ilerlemektedir. Georgiladze’nin bu konuda aşağıda belirtilen altı maddedeki ilk beş analizi önemlidir. 21. yüzyılda, mekânı ve kaynakları kontrol etmek için "eşiğinde duran" beşi nükleer gücünü ilan etmiş ve birkaç düzinesi de bu güce sahip olan nükleer devletlerin koşullarında, "sıcak" savaşlar neredeyse imkansız hale gelmiştir. Bu koşullarda tek çıkış yolu, aşağıdaki amaçlar için tüm jeopolitik alanlarda limitrofların mücadelesidir:

- Kendi güçlenmeleri için devletlerin her türlü limitrofu kullanmakta ustalaşması,
- Jeopolitik rakiplere karşı gizli veya açık bir biçimde, silahlı bir çatışmaya kadar, tercihen düşman alanında savaşmak için her türlü limitrofik alanın kullanılması,
- Limitrophe’lar, ana ülkelerin kendi kaynaklarını olabildiğince korumaları stratejisi ile onlara danışmanlık eden merkezi süper güçlere yönelik ilk darbeleri alırlar. Aynı zamanda, en güçlüler birbirinden bağımsız sınırlayıcılar yaratır ve onları uzak sınırları kaplayacak şekilde konumlandırır.
- Sık görülen durumlarda, liberal çevre mevzuatı, gelişmiş ülkelerde kabul edilemez olan, düşük jeopolitik statüye sahip limitrofik devletlerin topraklarına “kirlili” üretim tesisleri yerleştirmeyi mümkün kılar,
- Limitrof devletleri, önde gelen dünya güçlerine önceden erişilemeyen jeopolitik bölgelere erişim sağlar (Georgiladze, 2017, s. 135)

• Georgiladze'nin belirttiği bu beş maddenin ışığında bir çıkarım yapmak gerekir ise bir altıncı ve son madde, limitrof ülkelerin enerjiye sahip olmaları ya da olmamaları durumu üzerine olabilir. Böylelikle iki durumda bu ülkelerin enerjiyi pazarlık kozu olarak kullanma şansları zayıftır. Ürettikleri enerji, yakındaki bir büyük gücün ihtiyacı ölçüsünde tedarik garantisi sağlamalıdır. Sağlamaz ise işgaline ya da ilişkilerin kopmasına sebep, ilişkilerin gereğinden fazla yakın olması durumunda ise büyük güçlerin güdümüne girme sebebi de olabilmektedir. Enerjiye sahip olmamaları halinde ise sahip olan gücün tesiri altında politikaları (iç ve dış) şekillenebilmektedir.

Jeopolitik meselelerin okunmasında ve limitrof ülkeler üzerindeki mücadelelerin ve deyimi yerinde ise güç dansının analizinde bir yanlış da din eksenli bakış ve ülkeler arasındaki ilişkilerde bunun bir sebep teşkil ettiği düşüncesidir. Bu tarz bir okuma eksik değil yanlıştır. Hindistan'ın önceleri Sovyetler Birliği tarafından desteklenmesi ve Hindistan-Pakistan savaşında Hindistan'a hava ikmali yapılması (ki Hindistan'ın savaşı kazanmasında etkili olmuştur) gibi örneklerin ardından ABD'nin Pakistan'a desteği söz konusu olmuştur. Bunu müteakiben gerginleşen ABD-Hindistan ilişkileri ve sonrasında Hindistan'ın tarafsız duruşu sonucu ABD ile ilişkileri düzeltmesi (Cohen, 1991, s. 551-580) ve akabinde ABD'nin Pakistan'dan desteğini çekmesi ve bu ülkenin Çin'e yaklaşması esasen kenar kuşak hattının kontrolünde süper güçler arasındaki rekabet olarak okunmalıdır (Georgiladze, 2017, s. 135). Pakistan gibi hem arkasında Orta Asya'nın merkezi karasal sahaları, hem Çin sınırı ve hem de Basra Körfezi girişine hâkim konuma sahip bir ülke için güç merkezlerinin mücadelesi, onu kazanmak isteyen ülkenin Pakistan'ın düşmanları ile çıkar çatışması yaşaması şartına bağlıdır. Bu şartı da sağlayan ülke şimdi ve gelecekte uzun bir süreliğine Çin olacaktır. Hindistan'ın ABD'ye giderek yaklaşan yönetimi ve ABD ile geliştirdiği ilişkiler ise Çin'i Asya'da baskılaması için en uygun partnerin gerek demografik gerekse jeopolitik olarak Hindistan'dan başka bir ülke olmamasıdır.

Kültür ve din, bir ülkenin süper güçler tarafından desteklenmesinde her zaman etken değil, bunun halklara aktarılmasında ve kamuoyu desteği alınmasında çoğu kez bir araç olarak görülebilir. Zira ülkeler arası ilişkilerin itici gücü çıkarken iç siyasetin çoğu ülkedeki dili çoğu kez dil, din ve kültür üzerinden sürmektedir. Aynı dili konuşan ve aynı kültürden gelen Kuzey ve Güney Kore'nin farklı rejimler ve güçlerce desteklenmesi, Rusya gibi bir Slav ülkenin dil, din ve kültür bağları olan bir diğer Slav ülkeye Ukrayna'ya saldırması da kültürün, dinin ve dilin engelleyemediği durumlara örnek gösterilebilir. Limitrof ülkeler, ana ülkelerin korunma hattı olarak gördükleri sınır hattındaki varlığı güvence veya varlığı tehdit çemberidir. Bu hattın kontrolü varlığın güvencesi, kaybı ise ana ülkenin varlığının tehdididir.

Sonuç

21. Yüzyılın ilk çeyreğinin tamamlanmasına yaklaşılan bu dönemde limitrof ülkeler, üzerinde daha fazla araştırma yapılması önem arz etmekte olan bir konudur. Her bölgede limitrof ortaya çıkmazken her limitrof da her bölgenin şartlarına göre ayrı niteliklerde ve ayrı güç boşluklarını kapatacak yerlerde kurulmuştur. Şüphesiz Afrika kıtası gibi, diğerlerine baskın belirli bir süper gücün olmadığı kıtalarda limitrof ülke kavramı belli belirsiz bir zemine oturur ancak bu durumda Afrika kıtasının kendisi de kıta bazında çevresindeki güçlerin kesişme alanında kalmaktadır.

Güç ve enerji mücadelesi devam ettikçe, devletlerin hayatta kalma mücadelesi de devam edecektir. Sosyal Darwinizm siyasi coğrafyaya hâkim oldukça devletler kurulacak, devletler yıkılacaktır. Tek bir güç kalana dek bu mücadeleler sürecek, tek ve egemen gücü de içeriden yıkacak güçler olmaya devam edecektir. Dünya siyasi arenası devinimsel ve dinamiktir. Bu dinamizm dünyayı şekillendirdikçe çok daha yeni kavramlar literatüre girecektir.

Kaynakça

- Akdemir, İ. O., Akman, E. (2022a). Sınırın 'ötekileri' ve düşük yoğunluklu çatışma bölgeleri. Hasan Çiftçi ve Sevcan Yıldız, (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Seçme Konular 6*, İKSAD Yayınevi.
- Akdemir, İ. O., Akman, E. (2022b). Sınırın iki yüzü: Türkiye-İran sınır duvarı ve hayata etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, (21), 274-292.
- Akdeniz, M. (2023). "Garbi (Batı) Trakya Türk Cumhuriyeti", Atatürk Ansiklopedisi. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/garbi-bati-trakya-cumhuriyeti/> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- Арутюнова-Фиданян, В. А. (2020). Обмен Идеологемами В Межцивилизационном Диалоге: Армяно-Византийская Контактная Зона. *Вестник Пстгу*, 65(3), 11-21.
- BBC News (2010). <https://www.bbc.co.uk/schedules/p00fzl9p/2010/06/17> (Erişim Tarihi: 20.07.2022).
- BBC News (2021). Sikkim: Chinese and Indian troops 'in new border clash'. <https://www.bbc.com/news/world-asia-55793112> (Erişim Tarihi: 20.07.2022).
- Berdahl, R. M. (2014). *The politics of the Prussian nobility: The development of a conservative ideology, 1770-1848*, Princeton Legacy Library, Princeton University Press.
- Breteau, P. (2022). Nine months of war in Ukraine in one map: How much territory did Russia invade and then cede?. https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2022/11/25/nine-months-of-war-in-ukraine-in-one-map-how-much-territory-did-russia-invade-and-then-cede_6005655_8.html (Erişim Tarihi: 25.11.2022).
- Cohen, S. B. (1964). *Geography and Politics in a Divided World*. Methuen.
- Cohen, S. B. (1991). Global Geopolitical Change in the Post-Cold War Era. *Annals of the Association of American Geographers*, LXXXI(4), 551-580.
- Cohen, S. B. (2003). *Geopolitics of the World system*, Rowman & Littlefield Publishers.
- Collins Dictionary (2022) <https://www.collinsdictionary.com/de/rechtschreibpr%C3%BCfung/englisch?q=limitrophe%2825.05.2022%29> (Erişim Tarihi: 25.05.2022).
- Crawford, J. (2006). *The creation of states in international law*, Oxford University Press.
- Elton, H. (1996). *Frontiers of the Roman Empire*, Indiana University Press.
- Georgiladze, I. (2017). Limitrophes in the Geopolitics. *Virtus, Scientific Journal*, (19), 1-184.
- Geraci, G., Marcone, A. (2004). *Storia romana*, Le Monnier: Firenze.
- Göney, S. (1993). *Siyasi coğrafya*, İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Ночаоғлу, Е. (2021). Түркменистан, бағымсызлығын ve тарafsызлығын курucusу Saparmurat Atayevič Niyazov. <https://www.geocities.ws/ercanhocaoglu/trkmbasi.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2021).
- Ноş, Y. (2022). Sistem geri yükleme dönemindeyiz. <https://www.indyturk.com/node/476211/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/sistem-geri-y%C3%BCkleme-d%C3%B6nemindeyiz> (Erişim Tarihi: 12.05.2022).
- Kardon, I. (2011). China and Pakistan: emerging strains in the entente cordiale. *The Project 2049 Institute*, <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=26d1ffa8ccfff5b9b29741b3e6b49fc9d90151b5> (Erişim Tarihi: 12.03.2022).
- Квициани, Д. Д., Розин, М. Д. & Рябцев, В. Н. (2018). Об Использовании Термина «Лимитроф» В Русскоязычной Литературе 1920–1930-Х Гг. И Его Геополитическая Трактовка В Постперестрoеочный, *Инженерный Вестник Дона*, (3), 2.

- Kolossov, V. Vendina O., O'loughlin, J. (2002). Moscow as an Emergent World City: International links, business developments and the entrepreneurial city. *Eurasian Geography and Economics*, 43(3), 170-196.
- Komleva, N. A. (2013). Limitrof v sovremennom geopolitiçeskom protsesse. *Electronic Scientific Edition Almanac Space and Time*, 3(4).
- Krechetova, V. (2011). Economic and cultural complexes of China. *Cybergeo: European Journal of Geography [Online]*, - <http://journals.openedition.org/cybergeo/23808> *European Journal of Geography [Online]*, <https://journals.openedition.org/cybergeo/23808#citedby>
- Marshall, T. (2018). *Coğrafya mahkûmları*. Epsilon Yayınevi.
- Nall, A. (2020). History of Lahore, Pakistan. <https://u.osu.edu/introhumanitiesonline/2020/04/06/history-of-lahore-pakistan/> (Erişim Tarihi: 06.05.2021).
- Pestbuda (2021). Upper Hungary. https://pestbuda.hu/en/tag/upper_hungary (Erişim Tarihi: 23.04.2022).
- Лашенко, О. (2020). Україна Досі В СНД Чи Ні?". <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-dosi-v-snd-chy-ni/30969197.html> (Erişim Tarihi: 12.06.2022).
- Polugodina, M. and Grigoriadis, T. (2020). East Prussia 2.0: Persistent Regions, Rising Nations. *Institute for East European Studies & School of Business and Economics*, 8.
- Schicor, Y. (2009). *Ethno-Diplomacy: The Uyghur hitch in Sino-Turkish relations*. East West Center Publishing.
- Shaklein, V. M. (2015). *Linguistic and cultural geography of limitrophe zones with Russian language functioning*. MCSER Publishing.
- Treadgold, W. (2014). *Paying the army in the Theodosian Period*. Production and Prosperity In The Theodosian Period (ed.) Ine Jacobs, Peeters: Leuven-Walpole.
- Wei, S. & Ho, R. (2022). Chinese Netizens! Response to Nancy Pelosi's Visit to Taiwa. *National University of Singapore, EAI Commentary*, (58), 1-4.
- Weightman, B. (2011). Weightman, Barbara., "Dragons and Tigers: A Geography of South, East, and Southeast Asia". *Wiley & Sons*, 187.
- Willgen, N. V. (2013). *Peacebuilding and international administration: The cases of Bosnia and Kosovo*, Routledge.
- <https://www.acikbeyin.com/amigdala-nedir/> (Son erişim: 20.06.2023).
- <http://www.china.org.cn/english/28842.htm> (Son erişim: 24.06.2023).